

Homérosz és a trójai háború

PALUCH TIBOR – KUJÁNI YVETT

©Határtalan Régészet - Archeológiai magazin

Trójához vagy török nevén Hisarlikhoz hasonló méretű és jelentőségű település az őskor más szakaszaiból több száz is ismert a Közel-Keleten. Ami Tróját kiemeli ezek közül, az az, hogy olyan századokban tett szert kiemelkedő szerepre, amikor az európai civilizáció első nevükön is ismert népei megjelentek, és mindez akkor történt, amikor a ma is használt betűírás a föníciaiak és a görögség révén kialakult és széles körben elterjedt. Ez utóbbinak köszönhetően tett szert Trója hallhatatlanságra, amikor az érte folytatott küzdelmet Homérosz az *Iliászban* és az *Odüsszeiában* az utókorra hagyományozta.

Kr. u. 2. századi római szarkofág részlete a trójai háború ábrázolásával

A Homérosz által leírtak valóságával kapcsolatban sokáig nem merült fel kétely. A két hősenekben megjelenő történeteket és az abban szereplő személyeket az ókori világban igaznak és valóságosnak hitték. A két eposz annyira beleivódott az ókori emberek tudatába, hogy a Krisztus előtti 6. században már az egymástól távol eső görög városállamok iskoláiban is másolták, tanulták és idézték az *Iliászt* és az *Odüsszeiát*. Ettől kezdve mondhatjuk, hogy a két nagy műnek állandó, már meg nem változtatható szövege alakult ki. Sokáig azonban szájról szájra terjedtek, keletkezésük pedig a Kr. e. 8. századra tehető. Ugyanakkor már az ókorban is tisztában voltak vele, hogy a trójai háború jóval korábban játszódott le, mint ahogyan a két mű megszületett. A Kr. e. 3. században élt Erasztozthenész pontosan Kr. e. 1183-ra tette Trója bukását. Márpedig akkor az események eposzokba foglalásáig legalább 300 évnek kellett eltelnie. Mivel mindkét eposz eleinte szájhagyomány útján terjedt, a Homérosz-kritika legvitatottabb kérdései, hogy

pontosan hogyan is rögzítették írásban a két művet, ki és miért tette ezt, illetve, hogy egyetlen avagy több ember munkája volt-e az írásba foglalás.

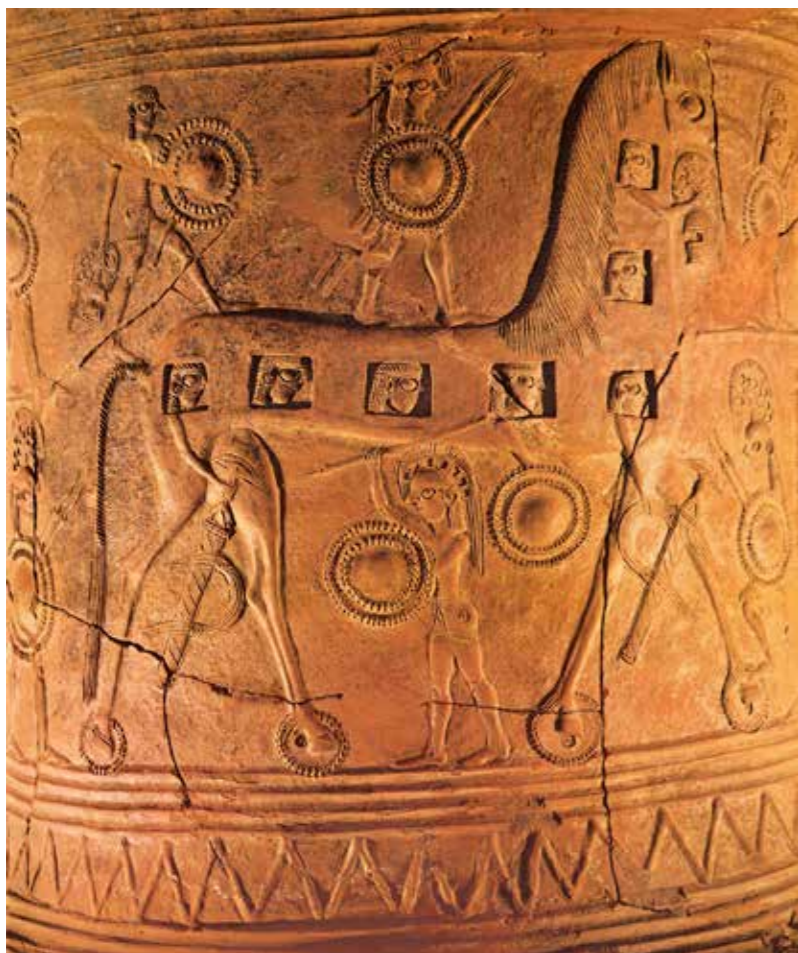
A lehetséges szerzőről, Homéroszról egyébként maguk a görögök sem tudtak túl sokat. Az sem kizárt egyébként, hogy a híres költő nem egyetlen személy volt, hanem Homérosznak neveztek mindenkit, aki hőstörténeteket énekelt. Ez esetben a „Homérosz” szó nem egyetlen történelmi személyt, hanem akár egy egész foglalkozást is jelenthetett. Annyi bizonyosnak tűnik, hogy ezek a remekművek az iónok lakta Kis-Ázsiában keletkeztek. Ez alapján az ismeretlen Homérosz (amennyiben valóban egyetlen történelmi személyként azonosítjuk) legvalószínűbb születési helye Szmürna, az eredetileg aiol, de korán ión befolyás alá kerülő város lehetett. Úgy tűnik, hogy Homérosz hosszú ideig tartózkodott Khiosz szigetén is, ahol nevét és mesteriségét az úgynevezett homeridák, egy költő-énekes iskola – avagy papi testület – tagjaiként vitték tovább, akik

A Heinrich Schliemann által feltárt mükénéi „A” sírkör IV. sírjából származó, oroszlánvadászatót ábrázoló arany, ezüst és niello berakással díszített bronztör

©Határtalan Régészet - Archeológiai magazin

nem Homérosz leszármazottai, sokkal inkább tanítványai és/vagy követői lehetnek. Lehetséges az is, hogy a feltételezett történelmi Homérosz losz szigetén halt meg; itt ugyanis hónapok neveztek el róla, sírját pedig kultikus tisztelettel övezték.

A Homérosz-kutatás, az eposzokkal és szerzőjükkel kapcsolatos tudományos vizsgálódások kezdete már a Kr. e. 4–3. századra tehető. Az alexandriai filológusok – így Zénodotosz vagy Arisztarkhosz – elsősorban az „eredeti” homéroszi szövegek hiteles megállapítására, a betoldások kiszűrésére, a szövegben rejlő tartalmi ellenmondások feltárására helyezték a hangsúlyt. Tőlük származik az eposzok mindmáig érvényes énekekre osztása is.

A legtűzetesebben vizsgálódók nagy része egyébként két különböző költő művének tartja az *Íliászt* és az *Odüsszeiát*. Ezek körülbelül százévnnyi időtávolságban élhettek egymástól. Vannak azonban olyanok is, akik legalább három költőt vélnek felfedezni Homérosz munkáiban, mert az *Odüsszeia* első négy énekét egy valamivel későbbi szerző művének tartják. Hiszen ebben a négy kezdő

énekben nem is szerepel Odüsszeusz: ezek Télemakhoszról szólnak, aki elindul megkeresni apját. Ezt az első négy éneket egyes tudósok *Telemacheiának* is nevezik.

Egy azonban bizonyos: bárki is legyen az eposzok szerzője: az *Íliász* és az *Odüsszeia* egy letűnt világot, a mükénéi hagyományokat, történelmet, a görög istenvilág megszületésének korai állapotát, az eszményeket, valamint a hőskultust mutatja be egyedülállóan plasztikus módon. A Homérosz által az *Íliászban* leírt fegyverzet és páncélzat számos eleme ugyanakkor csak a bronzkorban, azaz a mükénéi időszakban fordul elő. Ez is annak a bizonyítéka, hogy a történet eredeti magja Homérosz koránál legalább 3–500 évvel korábban keletkezett.

A háború utáni időkben a vándor énekmondók, rapszódoszok vagy homeridák énekei tartották fenn a „régí dicsőség” emlékét, egy először hanyatló, majd stagnáló, később lassan fejlődésnek induló korban, hogy ezzel a görögség számára e nehéz időszak átvészelését is segítsék. A széthulló, majd újraformálódó törzsek, a születő poliszok világában a görögök ekkoriban a két, egymással viaskodó euboiai város, Khalkhisz és Eretria (a meginduló gyarmatosítás két élharcosa) között hosszan elnyúló háborúskodásban vettek részt valamelyik oldalon, miközben az elmúlt idők görög hőseinek Trója falai alatt vívott harcaira és Odüsszeusz bolyongásaira emlékeztek.

A kutatók egy csoportja még manapság is szilárdan amellett foglal állást, hogy a trójai háború történelmi hitelességéhez nem férhet

A trójai faló legkorábbi ábrázolása ezen a Kr. e. 7. században készült vázán látható, amelyre 1961-ben bukkantak a régészek Mikonosz szigetén.

A trójai háború középkori ábrázolása

kétség. Ezen az állásponton van pl. Carl Blegen vagy Manfred Korfmann is. Mások ellenben szkeptikusan megjegyzik, hogy bár Tróját valóban egy háború során rombolták le, mégsem tudják megmondani, hogy kik pusztították el a várost. Ugyanakkor több tény is érdemes figyelembe vennünk:

1. A mükénéiek a Kr. e. 15. századtól kezdve jelen vannak az Égeikum keleti felében jelentős kereskedelmi lerakatokkal.
2. Ugyanettől az időtől kezdve az *Ahhijava* (azaz az akháj/mükénéi) elnevezés is kimutatható a Közel-Kelet korabeli nagyhatalmának számító Hettita Királyság irataiban.
3. Ugyanezekben a hettita iratokban megjelenik *Wilusa/Taruisa* neve is, amely most már bizonyítottan azonos Ilionnal, azaz Trójával.
4. Az eposzokban megőrzött nevek egy része valós személynevekkel azonosítható.
5. Az *Íliászban* szereplő görög városok jelentős részét (mintegy 90-et a 130-ból) régészeti feltárások révén sikerült megtalálni.
6. A 13. században a görög szárazföldön gazdasági visszaesés jelei mutatkoznak.
7. Ettől az időtől kezdve a hettita iratokban megsaporodnak a feljegyzések az akhájokkal való összetűzésekről.
8. Ahogyan háttérbe szorult a görög világban az ipar és a kereskedelem, úgy nőtt meg a fegyveres arisztokrácia eddig sem elhanyagolható szerepe, amely a külső és belső háborúskodások terjedéséhez vezetett.
9. A Hisarlik-dombon sikerült megtalálni egy jelentős késő bronzkori települést, amelynek a korszakra eső rétegei pusztulás áldozatai lettek.

Érdekes módon maga a görög mitológia és emlékezet két trójai háború nyomait is megőrizte. Az elsőt még Zeusz fia, Héraklész vívta, aki mindössze 6 hajóval néhány nap alatt elfoglalta Tróját, megölte Laomedont és fiait. Egyet, Podarkészt kivéve, aki szabadon engedése után vette fel a Priamosz nevet.

A második volt a Homérosz által megénekelte óriási vállalkozás, amely során több mint 1200 hajó segítségével a görögség színe-java 10 évig harcolt Trója falai alatt. Persze az más kérdés, hogy egy akkora késő bronzkori vállalkozás, amelyet Homérosz leírt, a kor viszonyai között valóban megvalósítható volt-e.

Mindezek alapján kijelenthetjük, hogy bár valószínűleg valóban lejátszott egy (vagy több) trójai háború, de minden bizonnyal nem úgy, ahogy azt a görögség ránk hagyományozta. Ezt mutathatja magának a trójai falónak a motívuma is. Egyesek szerint a fából készült ló története mögött a bronzkor késői időszakában a Közel-Keleten elterjedt ostromeszközök képe sejlik fel. Mások egy Alaca Höyük-i reliefen ábrázolt nagy méretű, állatalakos áldozati edény és a faló mítosza közötti kapcsolatot hangsúlyozzák, megint mások pedig egyiptomi újbirodalmi párhuzamok alapján „vándorló népmesei

Kr. e. 6. századi attikai fekete alakos váza, amely a Pallasz Athéné előtt teljes fegyverzetben táblajátékot játszó Akhilleuszt és Aiászt mutatja

motívumnak” tartják. Trója modern ásatásai révén tudjuk, hogy a várost egy ízben földrengés pusztította el. Ez alapján gondolta úgy az egyik kutató, hogy a mükénéi vallásban ló alakban imádozt Poszeidont tették felelőssé a földrengésért a görögök, és ez a motívum (azaz, hogy egy ló alakú jelenségnek/istenségnek köszönhető a görögség sikere) hagyományozódott volna át az Kr. e. 8. századra.

Minden bizonnyal az eposzokban több háború emléke olvadt össze, amelyek egyikében még a vezető görög hatalmak közösen is részt vehettek. Akárhogyan is legyen, a Trójából hazatérő győztes görögök nem sokáig örülhettek a diadalnak, de a későbbi nehézségeken végül Homérosz eposzai is segítettek felülemelkedniük, hogy azután egy újabb fénykor köszöntön Hellászra, de ez már egy másik történet.

A hettiták egy Anatólia területének nagy részét egyesítő nép a Kr. e. 2. évezredben. A birodalom hatalmának csúcspontját a Kr. e. 14. században érte el, amikor még Levante és Felső-Mezopotámia is a befolyásuk alatt állt. Felemelkedésük idején folyamatosan összeütközésben álltak a korszak több meghatározó államával: az újbirodalmi Egyiptommal, a Közép-Asszír Birodalommal és Mitannival. Ezek közül a konfliktusok közül kiemelkedik a Kr. e. 1274-ben lejátszott kadesi csata, amely eldöntetlenül végződött, és megerősítette az Egyiptom és a hettiták közötti status quót. A hettita állam azonban – akárcsak fővárosa, Hattusa (a mai Bogazköy) – villámgyorsan áldozatul esett a bronzkor utolsó időszakában történt változásoknak, amelyeket részben az úgynevezett tengeri népek vándorlásai okoztak. A pusztítás mértéke akkora volt, hogy a hettitákról mint népről a 19. században megkezdődött régészeti kutatásokig csak a Bibliából rendelkeztek információval.

